

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Хімічний факультет
Кафедра аналітичної хімії

Дипломна робота

бакалавра

на тему: «Сорбційна спорідненість силікагелю, модифікованого
кПАР до харчових барвників»

«Sorption affinity for silica modified by cationic surfactants to food dyes»

Виконала: студентка денної форми навчання
напряму підготовки 6.040101 Хімія

Чумак Надія Віталіївна

Керівник: к. х. н., доц. Чеботарьов О. М. _____
(підпис)

Рецензент: к. х. н., доц. Захарія О.М.

Рекомендовано до захисту:
протокол засідання кафедри
№ 11 від 08 червня 2017 р.

Захищено на засіданні екзаменаційної комісії №__
протокол № ____ від «____» _____ 2017 р.

Оцінка _____/_____/_____
(за національною шкалою, за шкалою ECTS, бал)

Завідувач кафедри

_____ к. х. н., доц. Чеботарьов О. М.
(підпис)

Голова екзаменаційної комісії

_____ д. х. н., проф. Ішков Ю.В.
(підпис)

Одеса – 2017

РЕФЕРАТ

Дипломна робота виконана на кафедрі аналітичної хімії Одеського національного університету імені І.І. Мечникова і присвячена дослідженню особливостей сорбційного вилучення харчових барвників силікагелем модифікованим кПАР. Робота є частиною та логічним продовженням наукових досліджень, що проводяться за науковою темою № 145 «Обґрунтування вибору методів концентрування, розділення та визначення мікрокількостей речовин з близькими фізико-хімічними властивостями», ДР № 0115U001937.

Мета роботи: дослідити та оптимізувати умови сорбційного вилучення харчових барвників, а саме: Діамантового синього (E133), Патентованого синього (E131), Тартразину (E102) та Хінолінового жовтого (E104), силікагелем, модифікованим хлоридом цетилпіридинію.

В представленій роботі вивчено сорбцію ряду барвників силікагелем, модифікованим хлоридом цетилпіридинію. Встановлено, що сорбція має фізичний (Діамантовий синій, Патентований синій, Хіноліновий жовтий) та хімічний характер (Тартразин), а кількісне вилучення барвників досягається впродовж 15-30 хв. Встановлено, що кількісна десорбція відбувається в умовах руйнування поверхневих іонних асоціатів, а найкращим десорбентом є 0,001М розчин додецилсульфату натрію в 0,1М амоніаку. Коефіцієнти концентрування досліджуваних барвників коливаються в межах 1,80-4,95, а градувальні графіки лінійні в інтервалі концентрацій $(0,25-3) \cdot 10^{-5}$ моль/л.

Можлива область застосування: вилучення і визначення мікрокількостей харчових барвників в харчових продуктах та фармацевтичних препаратах.

Ключові слова: діамантовий синій, патентований синій, тартразин, хіноліновий жовтий, силікагель, хлорид цетилпіридинію, сорбція, спектрофотометрія.

Дипломна робота складається з: 47 стор. машинописного тексту, 5 рис., 5 табл., 64 використаних джерел літератури, додатку.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	7
1.1. Загальні відомості про харчові барвники	7
1.2. Методи виділення та визначення барвників	8
1.2.1. <i>Електрохімічні методи визначення харчових барвників</i>	8
1.2.2. <i>Вольтамперометричні методи</i>	11
1.2.3. <i>Спектральні методи визначення барвників</i>	13
1.2.4. <i>Сенсори для визначення харчових барвників</i>	14
1.2.5. <i>Тест-методи</i>	16
1.3. Властивості поверхні простих і модифікованих кремнеземів та їх вплив на сорбцію.....	18
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ЧАСТИНА	21
2.1. Застосовані реактиви, прилади, апаратура та об'єкти дослідження....	22
2.2. Методики проведення експерименту	23
2.2.1. <i>Методика модифікування силікагелю хлорид цетилпіридинієм</i>	23
2.2.2. <i>Побудова градувальник графіків для визначення барвників у розчинах</i>	24
2.2.3. <i>Дослідження впливу кислотності середовища на вилучення барвників модифікованим силікагелем</i>	24
2.2.4. <i>Оптимізація умов вилучення барвників модифікованими силікагелями із залученням планування експерименту за методом латинських квадратів</i>	25
2.2.5. <i>Методика побудови ізотерми сорбції барвників модифікованим силікагелем</i>	26
2.2.6. <i>Методика визначення термодинамічних параметрів сорбції барвників</i>	27
2.2.7. <i>Дослідження умов десорбції барвників з поверхні модифікованого силікагелю</i>	29

2.2.8. Побудова градувальник графіків для сорбційно-спектрофотометричного визначення харчових барвників	29
2.3. Результати та їх обговорення	30
2.3.1. Вплив кислотності середовища на сорбційне вилучення барвників.....	30
2.3.2. Сорбція барвників силікагелем, модифікованим хлоридом цетилпіридинію.....	31
ВИСНОВКИ	39
ЛІТЕРАТУРА	40
ДОДАТОК	48

ВСТУП

В даний час в суспільстві особливо гостро стоять питання захисту здоров'я людини від негативних наслідків науково-технічного прогресу. Забруднення продуктів харчування чужорідними хімічними речовинами, харчовими добавками, барвниками викликає порушення пристосувальних функцій організму, створює загрозу здоров'я людини, аж до розвитку серйозних захворювань.

Харчові добавки користуються величезним попитом у виробників харчової продукції, оскільки дозволяють використовувати менш якісні інгредієнти, за рахунок поліпшення хімічними речовинами смаку, аромату, зовнішньої привабливості та безпеки товарів [1, 2]. Сьогодні виробництво більшості харчових продуктів немислимо без внесення в рецептуру таких речовин, як харчові добавки, до яких відносяться синтетичні барвники.

Широке застосування синтетичних барвників, що з'явилися останнім часом завдяки досягненням хімії, пов'язане з їх високою стійкістю до змін рН середовища і дії кислот, стабільністю до нагрівання і світла, великою фарбувальною здатністю, легкістю дозування, стійкістю забарвлення при зберіганні продукту. У більшості випадків вони дешевше натуральних барвників [3].

На сьогоднішній день якості продуктів харчування світова спільнота приділяє серйозну увагу, про що свідчать видання спеціальних журналів: «Food Chemistry», «Харчова промисловість», «Що їмо» і ін., а також регулярне проведення конференцій.

Багато країн світу заборонили використання більшості синтетичних барвників в харчових продуктах і їх використання суворо регламентується при внутрішніх і експортних поставках продовольства. Регулюючі органи та харчові аналітики застосовують високочутливі і селективні методи аналізу для моніторингу, а також забезпечення якості та безпеки харчових продуктів.

Виходячи з вищевикладеного, метою роботи було дослідити та оптимізувати умови сорбційного вилучення харчових барвників, а саме Діамантового синього, Патентованого синього, Тартразину та Хінолінового жовтого, силікагелем, модифікованим хлоридом цетилпіридинію.

Були поставлені наступні задачі:

- вивчити вплив рН середовища, маси наважки сорбенту та часу контакту фаз на ефективність сорбційного вилучення барвників силікагелем, модифікованим хлоридом цетилпіридинію;
- побудувати ізотерми сорбції та розрахувати константи адсорбційної рівноваги та граничну адсорбції барвників;
- визначити основні термодинамічні характеристики сорбційного вилучення барвників силікагелем, модифікованим хлоридом цетилпіридинію;
- дослідити та оптимізувати умови десорбції барвників з поверхні модифікованого силікагелю.

ВИСНОВКИ

1. Встановлено оптимальні умови сорбції барвників силікагелем, модифікованим хлоридом цетилпіридинію: для Діамантового синього оптимальне значення рН є 2, маса сорбенту – 0,3 г, час контакту фаз – 15 хв.; для Патентованого синього – рН=4, маса сорбенту – 0,16 г, час – 15 хв.; для Тартразину – рН=1,5, маса сорбенту – 0,4 г, час – 30 хв.; для Хінолінового жовтого – рН становить 2, маса сорбенту – 0,2 г, час контакту фаз – 15 хв.

2. Побудовано ізотерми сорбції, які відносять до Н-типу (Діамантовий синій та Тартразин) за класифікацією Джайлса і L-типу (Патентований синій Хіноліновий жовтий) та задовільно описуються рівнянням Ленгмюра. Розраховані константи адсорбційної рівноваги та граничу адсорбцію, які для Діамантового синього, Патентованого синього, Тартразину та Хінолінового жовтого відповідно складають $3,54 \cdot 10^{-5}$; $3,80 \cdot 10^{-5}$; $13,93 \cdot 10^{-5}$; $1,62 \cdot 10^{-5}$ та 5,98; 4,63; 2,04; 8,39 мкмоль/г. Величини граничної адсорбції збільшуються (а відповідні константи адсорбційної рівноваги зменшуються) в ряду Тартразин – Патентований синій – Діамантовий синій – Хіноліновий жовтий, що корелює з Ван дер Ваальсівськими площами барвників.

3. Теплові ефекти, які досягають -14,80 кДж/моль вказують на фізичну сорбцію у барвників: Діамантовий синій, Патентований синій, Хіноліновий жовтий взаємодію між адсорбтивом та поверхнею сорбенту, на відміну від Тартразину, у якого спостерігається хемосорбція ($\Delta H > 0$), а величини вільної енергії Гіббса (-29,22 до -34,46) вказують на самочинний характер сорбції.

4. Встановлено, що кількісна десорбція відбувається в умовах руйнування поверхневих іонних асоціатів при використанні в якості десорбенту є 0,001М розчин додецилсульфату натрію в 0,1М амоніаку.

5. Визначені коефіцієнти концентрування які для досліджуваних барвників коливаються в межах 1,80-4,95. Побудовано градувальні графіки для сорбційно-спектрофотометричного визначення барвників, які лінійні в інтервалі концентрацій $(0,25-3) \cdot 10^{-5}$ моль/л.

ЛІТЕРАТУРА

1. Смирнов Е. В. Пищевые красители / Е. В.Смирнов. – СПб.: Профессия, 2009. – 346 с.
2. Болотов В.М., Пищевые красители: классификация, свойства, анализ, применение / В.М. Болотов, А.П.Нечаев, Л.А. Сарафанова– СПб.: ГИОРД, – 2008. — 240 с.
3. Позняковский В.М. Пищевые и биологически активные добавки / В.М. Позняковский, А.Н. Австриевских, А.А. Вековцев. – Москва-Кемерово: Издательское объединение «Российские университеты», 2004. — 243 с.
4. Красители пищевые. Термины и определения: ГОСТ Р 52481 – 2010. – М.: Стандартинформ, 2011. – 12 с. – (Межгосударственный стандарт)
- 5.Сарафанова Л. А. Пищевые добавки: Энциклопедия / Л. А. Сарафанова, – СПб.: ГИОРД, 2004. – 808 с.
- 6.Бессонов В.В. Система контроля использования красителей при производстве пищевых продуктов в Российской Федерации. Порядок выбора объектов исследования / В.В. Бессонов // Вопросы питания. – 2010. – т. 76, №1. – С.59 – 65.
- 7.Bateman B. The effects of a double blind, placebo controlled, artificial food colourings and benzoate preservative challenge on hyperactivity in a general population sample of preschool children / B. Bateman, J. Warner , E. Hutchinso, T. Dean, P. Rowlandson, C. Gant , J. Grundy, C. Fitzgerald, J. Stevenson // Archives of Disease in Childhood. – 2004. – V.89. – №. 6. – P. 506-511.
8. McCann D. Food additives and hyperactive behaviour in 3- year-old and 8/9-year-old children in the community: a randomised, double- blinded, placebo-controlled trial / D. McCann, A. Barrett, A. Cooper, D. Crumpler, L. Dalen, K. Grimshaw, E. Kitchin, K. Lok, L. Porteous, E. Prince // The Lancet. – 2007.–V. 370. – № 9598. – P. 1560-1567.
- 9.Yamjala K. Methods for the analysis of azo dyes employed in food industry – a review / K. Yamjala, M. Nainar, N. Ramiseti // Food chemistry. – 2016. –192. – P. 813-824.

10. Kaur A. The review on spectrophotometric determination of synthetic food dyes and lakes / A. Kaur, U. Gupta // *Gazi University Journal of Science*. – 2012. – V. 25. – №. 3. – P. 579-588.
11. Golka K. Carcinogenicity of Azo Colorants: Influence of Solubility and Bioavailability – a review / K. Golka, S. Kopps, Z.W. Myslak // *Toxicology Letters*. – 2004. – 151. – P. 203-210.
12. Chung K. Azo Dye Reduction by Methanogenic Granular Sludge Exposed to Oxygen / K.Chung, C. Cerniglia // *Mutation Research*. – 1992. – 277. – P. 201–220.
13. Zhang W. Surface and simultaneous determination of Azorubin, Allura red and Ponceau 4R by differential pulse polarography: application to soft drinks / S. Combeau, M. Chatelut, O. Vittori // *Talanta*. – 2002. – V.56. – № 1. – P. 115-122.
14. Lopez-de-Alba L. Simultaneous determination of synthetic dyes Tartrazine, Allura Red and Sunset Yellow by differential pulse polarography and partial least squares. A Multivariate calibration method / L. Lopez-de-Alba, L. Lopez-Martinez, L. De-Leon-Rodriguez // *Electroanalysis*. – 2002. – V.14. – №. 3. – P. 197-205
15. Chanlon S. Determination of Carmoisine, Allura red and Ponceau 4R in sweets and soft drinks by differential pulse polarography / S. Chanlon, L. Joly-Pottuz, M.Chatelut, O. Vittori, L. Cretier // *Journal of Food Composition and Analysis*. – 2005. – V.18. – № 6. – P. 503-515.
16. Yang X. Simultaneous detection of Ponceat 4R and tartrazine in food using adsorptive stripping voltammetry on an acetylene black nanoparticle-modified electrode / X. Yang, H. Qin, M. Gao, H. Zhang // *J. Sci. Food. Agric*. – 2011. – 91. – P. 2821 – 2825.
17. Zhang Y. Multi-wall carbon nanotube film-based electrochemical sensor for rapid detection of Ponceau 4R and Allura Red / Y. Zhang, X. Zhang, X. Lu, J. Yang, K. Wu // *Food Chemistry*. – 2010. – V.122. – № 3. – P. 909-913.
18. Zhang W. Surface-enhanced oxidation and detection of Sunset Yellow and Tartrazine using multi-walled carbon nanotubes film-modified electrode / W. Zhang, T. Liu, X. Zheng, W. Huang, C. Wan // *Colloids and Surfaces B: Biointerfaces*. – 2009. – V.74. – № 1. – P. 28-31.

19. Zhao J. Electrochemical sensor for hazardous food colourant quinoline yellow based on carbon nanotube-modified electrode / J. Zhao, Y. Zhang, K. Wua, J. Chen, Y. Zhou // *Food Chemistry*. – 2011. – 128. – P. 569–572.
20. Ghoreishi S. Simultaneous determination of Sunset yellow and Tartrazine in soft drinks using gold nanoparticles carbon paste electrode / S. Ghoreishi, M. Behpour, M. Golestaneh // *Food Chemistry*. – 2012. – V. 132. – № 1. – P. 637-641.
21. Gan T., Sun J., Cao S., Gao F., Zhang Y., Yang Y. One-step electrochemical approach for the preparation of graphene wrapped phosphotungstic acid hybrid and its application for simultaneous determination of sunset yellow and tartrazine / T. Gan, J. Sun, S. Cao, F. Gao, Y. Zhang, Y. Yang // *Electrochimica Acta*. – 2012. – 74. – P. 151-157
22. Medeiros R. Simultaneous voltammetric determination of synthetic colorants in food using a cathodically pretreated boron-doped diamond electrode / R. Medeiros, B. Lourencao, R. Rocha-Filho, O. Fatibello-Filho // *Talanta*. – 2012. – 97. – P. 291-297.
23. Chen X. Highly sensitive electrochemical sensor for sunset yellow based on the enhancement effect of alumina microfibers / X. Chen, K. Wu, Y. Sun, X. Song // *Sensors and Actuators B: Chemical*. – 2013. – 185. – P. 582-586.
24. Zhao L. Preparation and application of sunset yellow imprinted ionic liquid polymer – ionic liquid functionalized graphene composite film coated glassy carbon electrodes / L. Zhao, F. Zhao, B. Zeng // *Electrochimica Acta*. – 2014. – V.115. – P. 247– 254.
25. Rouhani S. Novel PVC-based coated graphite electrode for selective determination of quinoline yellow / S. Rouhani, T. Haji-ghasemi // *J. Iran. Chem. Soc.* — 2009. — V.6. — № 4. —P. 679-685.
26. Rouhani S. Novel electrochemical sensor for Sunset Yellow based on a platinum wire-coated electrode / S. Rouhani // *Analytical Letters*. – 2009. – V.42. – №1. – P. 141-153.
27. Abu Shawish H. Development of novel potentiometric sensors for determination of tartrazine dye concentration in foodstuff products / H. Abu Shawish, N. Abu

- Ghalwa, S. Saadeh, H. El Harazeen // *Food Chemistry*. – 2013. – V.138. – № 1. – P. 126-132.
28. Gooding J. The mechanism of the electro-reduction of some azo dyes / J. Gooding, R. Compton, C. Brennan, J. Atherton // *Electroanalysis*. –1996. – 8. – P. 519–523.
29. Berzas Nevado J., Square wave adsorptive voltammetric determination of sunset yellow /J. Berzas Nevado, J.Rodríguez Flores, M. Villaseñor Llerena // *Talanta*. – 1997. – 44. – P. 467–474.
30. Benot C. Bismuth Film Electrode as an Alternative for Mercury Electrodes Determination of Azo Dyes and Application for Detection in Foo Stuffs / C. Benot, O.Vittori // *Electroanalysis*. – 2007. – 21. – P. 2243 – 2246.
31. Shucheng M. Voltammetric determination of indigo carmine and amaranth on a silver-based mercury film electrode / M. Shucheng, N. Jianmin, M. Hua, C. Lu // *Analytical Letters*. – 1992. – 25. – P. 899.
32. Karthik Y. Methods for the analysis of azo dyes employed in food industry – A review/ Y. Karthik, M. Nainar, N. Rao Ramiseti // *Food Chemistry*. – 2016. –192. – P. 813–824.
33. Medeiros R. Simultaneous voltammetric determination of synthetic colorants in food using a cathodically pretreated boron-doped diamond electrode / R. Medeiros, B. Lourencao, R. Rocha-Filho, O. Fatibello-Filhon // *Brazil Talanta*. – 2012. – 97. – P. 291–297.
34. Hong L. Determination of azo compounds by differential pulse voltammetry at a bismuth/poly(p-aminobenzene sulfonic acid) film electrode and application for detection in food stuffs / X. Ying Xie, L. Hong, N. Li // *Journal of Electroanalytical Chemistry*. – 2010. – 639. –P. 175–180.
35. Vallvey L. Determination of azo compounds by differential pulse voltammetry / L. Vallvey, M. Valencia, E. Nicolas // *Mikrochim. Acta*. – 2002. – 138. – P. 69.
36. Bruno G. Development and analytical validation of a simple multivariate calibration method using digital scanner images for sunset yellow determination in

soft beverages / G. Bruno Botelho, P. Luciana de Assis , M. Marcelo Sena // Food Chemistry. – 2014. – 159. – P. 175–180.

37. Luisa M. Voltammetric determination of food colorants using a polyallylamine modified tubular electrode in a multicommutated flow system / M. Luisa, M. Beatriz Q. Garcia, J. Lim , E. Barrado // Talanta. – 2007. – 72. – P. 282–288.

38. Lopez-de-Alba P. Extraction of sunset yellow and tartrazine by ion-pair formation with Adogen-464 and their simultaneous determination by bivariate calibration and derivative spectrophotometry / P. Lopez-de-Alba,

L. Lopez-Martinez , L. Michelini-Rodriguez, K. Wróbel, J. Amador-Hernández // Analyst. – 1997. – 122. – P. 1575–1579.

39. Nevado J. Resolution of ternary mixtures of Tartrazine, Sunset yellow and Ponceau 4R by derivative spectrophotometric ratio spectrum-zero crossing method in commercial foods / J. Nevado, R. Flores, G. Cabanillas, V. Llerena, C. Salcedo // Talanta. – 1998. – 46. – P. 933–942.

40. Vidotti E. Simultaneous determination of food dyes by first derivative spectrophotometry with sorption onto polyurethane foam / E. Vidotti, C. Cancino, C. Oliveira , M. Rollemberg // Analytical Sciences. – 2005. – V.21. – №. 2. – P. 149-153.

41. Yang Y. Quantitative analysis of fourteen synthetic dyes in jelly and gummy candy by ultra performance liquid chromatography / Y. Yang, J. Zhang, B. Shao // Analytical Methods. – 2014. – V.6. – №. 15. – P. 5872-5878.

42. Altino S. Determination of tartrazine and ponceau-4R in various food samples by Vierordt's method and ratio spectra first-order derivative UV spectrophotometry/ S.Altino , S. Toptanw // J. of Food Comp. and Anal. – 2002. – 15. – P. 667 –683.

43. Hofer K. Quick spectrophotometric identification of synthetic food colorants by linear regression analysis / K. Hofer, D. Jenewein // Zeitschrift für Lebensmitteluntersuchung und-Forschung A. – 1997. – V.204. – №. 1. – P. 32-38.

44. Калач А.В. Сенсоры в анализе газов и жидкостей / А.В. Калач, А.Н. Зяблов, В.Ф. Селеменев. — Воронеж: ЛИО, 2011. — 240 с.

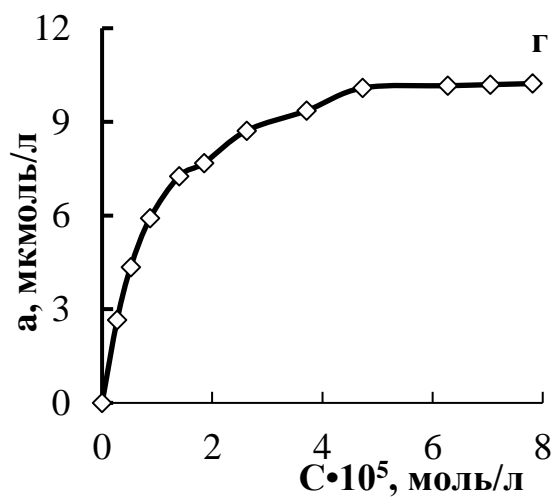
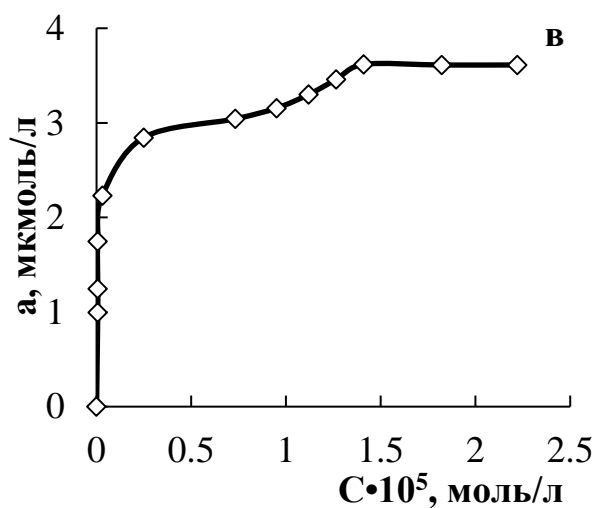
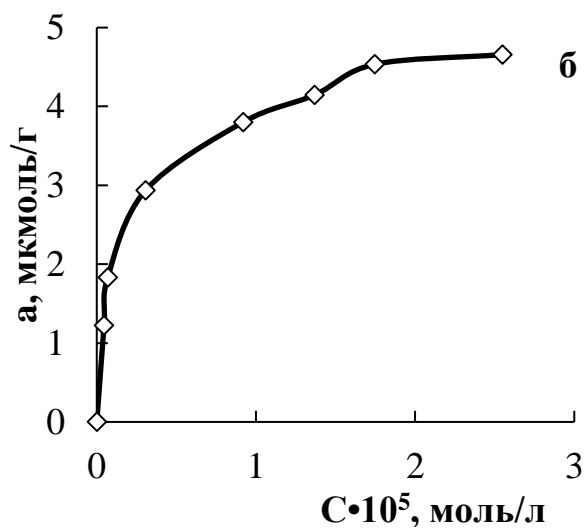
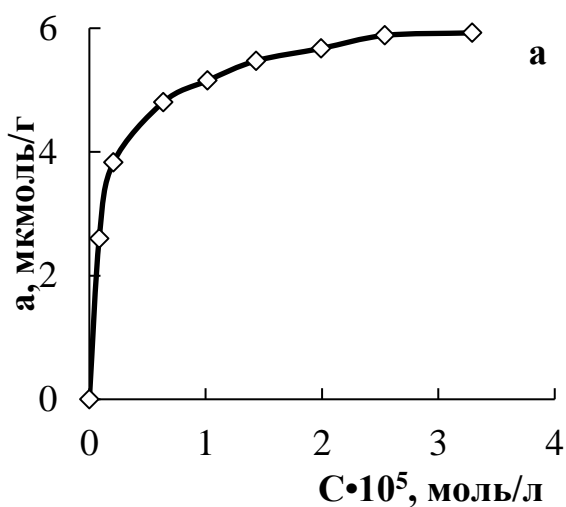
45. Эггинс Б. Химические и биологические сенсоры / Б. Эггинс. — М.: Техносфера, 2005.— 336 с.
46. Каттралл Р.В. Химические сенсоры / Р.В. Каттралл. — М : Научный мир, 2000. — С. 144.
47. Кривоносова Д. А. Количественное определение синтетических красителей пьезоэлектрическими сенсорами в безалкогольных напитках / Д. А. Кривоносова, О. В. Ражик, А. Н. Зяблов, С. А. Хальзова // ВЕСТНИК ВГУ. — 2016. — № 2. С. 38.
48. Пат. 138636 Пьезоэлектрический сенсор на основе молекулярно-импринтированного полимера для определения пальмитиновой кислоты / Зяблов А.Н., Дуванова О.В., Володина Л.В., Селеменев В.Ф., Дьяконова О.В.; заявитель и патентообладатель ФГБОУ ВПО ВГУ. — № 2013144501/28; заявл. 03.10.2013; опубл.20.03.2014, Бюл. № 8.
49. Зяблов А.Н. Анализ морфологии поверхности молекулярно-импринтированных полимеров / А. Н. Зяблов // Сорбционные и хроматографические процессы. — 2008. — Т. 8, № 1. — С. 172 – 175.
50. Tian G. Multi-wall carbon nanotube-based electrochemical sensor for sensitive determination of Sudan I / G. Tian, L. Kai, W. Kangbing // Sensors and Actuators B. — 2008. — P. 134–139.
51. Nyanikova G. Test systems and a method for express detection of synthetic food dyes in drinks / G. Nyanikova S. Komissarchik // LWT - Food Science and Technology. — 2014. — P. 315–320.
52. Bruno G. Development and analytical validation of a simple multivariate calibration method using digital scanner images for sunset yellow determination in soft beverages / G. Bruno Botelho, P. Luciana de Assis , M. Marcelo Sena // Food Chemistry. — 2014. — P. 175–180.
53. Jack Momose K. Simultaneous modified barium swallow and blue dye tests: a determination of the accuracy of blue dye test aspiration findings / M. O’Neil-Pirozzi, Deborah J. Lisiecki, OTR/L,2 K. Jack Momose, Jennifer J. Connors, and Mary P. Milliner // Dysphagia. — 2003. — 18. — P. 32.

54. Luis Lopez-de-Alba P. Simultaneous determination of synthetic dyes tartrazine, allura red and sunset yellow by differential pulse polarography and partial least squares. A multivariate calibration method / P. Luis Lopez-de-Alba, L. Lopez-Martínez, L. Manuel De-Leo // *Electroanalysis*. – 2002, – V. 14. – №3. – P. 197-205.
55. Olsina R. *Methods in Chromatography* / R. Olsina, R. Dapas, C. Marone // *J.Chromatogr.* – 1973. – V. 75. – №1. – P. 1692.
56. Тетрых В. А. Химические реакции с участием поверхности кремнезёма / В.А. Тетрых, Л. А. Белякова. – Киев: Наукова думка, 1992. – 264 с.
57. Волхин В.В. Селективные неорганические сорбенты и их применение / В.В. Волохин. – Пермь: Наука, 1980. – 49 с.
58. Hanai T. In book *Methods in Chromatography* // Eds. T. Hanai, H. Hatano / *Advances in liquid chromatography*. – 1996. – 1. – P. 307.
59. Kucharska M., Grabka J. A review of chromatographic methods for determination of synthetic food dyes // *Talanta*. – 2010. – V. 80. – №. 3. – P. 1045-1051.
60. Пономарев В. Д. Аналитическая химия (в двух частях). / В.Д. Пономарев. – М.: Высш. школа, 1982. – 288 с.
61. Bevziuk K. Spectrophotometric and theoretical studies of the protonation of Allura Red AC and Ponceau 4R / K. Bevziuk, A. Chebotarev, D. Snigur, Y. Bazel, M. Fizer, V. Sidey // *Journal of Molecular Structure*. – 2017. – 1144. – P. 216–224.
62. Чеботарьов О. М. Кислотнo-основні та спектрофотометричні характеристики 5-гідрокси-1-(п-сульфофеніл)-4-[(п-сульфофеніл)-азо]-піразол-3-карбонової кислоти в розчинах / О.М. Чеботарьов, К.В. Бевзюк, Д.В. Снігур // *Укр. хім. журн.* – 2014. – Т. 80, № 6. – С. 79-84.
63. Чеботарев А. Н. Кислотнo-основные и цветометрические характеристики пищевого красителя желтый «солнечный закат» / А.Н. Чеботарёв, Е.В. Бевзюк, Н.М. Христова, Е.А. Столовник // *Вестник ОНУ. Серия «Химия»*. – 2014. – Т. 19, № 2. – С. 50-57.

64. Чеботарев А. Н. Ионно-молекулярные формы бриллиантового голубого FCF в растворах по данным спектрофотометрии / А.Н. Чеботарёв, Е.В. Бевзюк, Д.В. Снигур, Я.Р. Базель // Журнал физической химии. – 2017. –Т. 91, № 10. – С.1-6.

ДОДАТОК

Додаток А

Ізотерми адсорбції барвників силікагелем, модифікованим хлоридом цетилпіридинію при 317 К: а) Діамантовий синій, б) Патентований синій, в) Гартразин, г) Хіноліновий жовтий.